

doi: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2018.02.020>

УДК 346.5:349.6

К.І. АПАНАСЕНКО, канд. юрид. наук, доц.,
доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна
(orcid.org/0000-0002-2917-1255)

ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОЗВІЛЬНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Ключові слова: документ дозвільного характеру, екологія, природоресурсові дозволи, екологічна безпека, дозвільні правовідносини.

Проаналізована правова природа дозвільних правовідносин у сфері екології. Зроблено висновок про господарсько-правовий характер цих правовідносин, визначено їх предмет та об'єкт, порівняно з іншими різновидами дозвільних правовідносин.

Вступ. Ознайомлення з основними актами природоресурсового та природоохоронного законодавства засвідчує, що велика частина його норм присвячена питанням забезпечення раціонального господарського використання природних ресурсів і захисту навколишнього природного середовища від негативного впливу діяльності суб'єктів господарства. У числі документів дозвільного характеру, визначених Законом України від 19.05.2011 № 3392-VI, можна виокремити велику групу тих документів, які є підставою для здійснення дій з використання природних ресурсів або дій, що потенційно можуть вплинути на довкілля. В еколого-правовій науковій літературі вказується, що законодавство не розмежує поняття довкілля, природа та навколишнє природне середовище, тому вони можуть вживатись як слова-синоніми [1, с. 25; 2, с. 27] у процесі господарської діяльності. Як указує фахівець галузі екологічного права Н.Р. Кобецька, «...об'єктивні тенденції розвитку господарсько-економічної системи призвели до втягнення природних ресурсів у товарний оборот, що призводить до... все ширшого використання цивільно-правових та господарсько-правових конструкцій» [3, с. 48, 52].

На сьогодні відносини з видачі дозвільних документів у сфері екології регулюються Законами України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про адміністративні послуги», а також відповідними законодавчими актами у сфері охорони навколишнього природного середовища, природоресурсовими кодексами (законами). Як ми бачимо, відбувається певне «накладання» норм різних галузей права у процесі правового регулюванні відносин, які складаються у разі отримання доступу до використання природних ресурсів і до проведення дій із впливу на навколишнє природне середовище. Зважаючи на масове поширення в Україні практики бездоз-

вільного використання природних ресурсів, достатньо важливим та актуальним завданням є аналіз правового регулювання дозвільних відносин у сфері екології. Адже стан правового нігілізму у сфері природокористування, серед іншого, може бути спровокований незадовільним правовим регулюванням таких відносин. Тим актуальніше це завдання в умовах, коли ідеї сталого розвитку проголошуються на державному рівні однією із засад розвитку економіки та охорони навколишнього природного середовища. У процесі аналізу важливо визначитись із питанням: правовими засобами яких саме галузей права має здійснюватись регулювання дозвільних відносин. Головна мета нашого дослідження — зробити висновок про значення норм господарського права для урегулювання дозвільних відносин у сфері екології, про правову природу відповідної групи правовідносин, їхній предмет і об'єкт.

Порушене нами питання варто розглядати і в ширшому контексті: якими правовими нормами загалом регулюються відносини, що виникають у сфері господарського використання природних ресурсів та здійснення господарської діяльності, котра негативно впливає на навколишнє природне середовище. До цього питання науковці-господарники уже звертались, на відміну від поставленого нами завдання. З огляду на те, що природні ресурси є одним із основних засобів виробництва, доцільним є дослідження дозвільних відносин у сфері екології із господарсько-правової точки зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку В.К. Мамутова, удосконалення системи правового забезпечення економіки має здійснюватись на базі господарського законодавства шляхом органічного включення до неї, зокрема, природоресурсового законодавства й забезпечення гармонічної взаємодії усіх складових системи [4]. Забезпечення адаптації господарського законодавства до вимог сталого розвитку — один із напрямів науки господарського права, який розробляється О.В. Шаповаловою, А.Г. Бобковою та деякими іншими вченими [5; 6]. До питань взаємодії господарського й екологічного законодавства звертались Б.Г. Розовський [7, с. 64—74] та Г.Д. Джумагельдієва [8]. Проте дослідники-господарники детально не аналізували проблематику правового регулювання дозвільних відносин в екологічній сфері. Як

відмічається в літературі, особливості правового режиму використання природних ресурсів не були серед традиційних проблем науки господарського права [9, с. 49]. Можна згадати позицію О.В. Шаповалової, яка до джерел господарсько-правової підсистеми сприяння сталому розвитку відносить і законодавство про порядок надання спеціальних дозволів, і законодавство про ліцензування [5, с. 16]. О.П. Віхров кваліфікував зобов'язання з надання спеціального дозволу на користування надрами як організаційно-господарське, а відповідні відносини — як господарські [10, с. 394]. Загалом він підтримав позицію О.В. Шаповалової [11, с. 198, 243], що відносини, які виникають у зв'язку з використанням природних ресурсів з господарською метою за участю суб'єктів господарювання, є господарськими відносинами, а інститут використання природних ресурсів є суміжним інститутом господарського та екологічного права [10, с. 387]. Також А.М. Бровдій в одній зі своїх праць коротко висловила, що відносини з надання дозволу на здійснення вирубки лісів (видання лісорубного квитка) є організаційно-господарськими [12, с. 81].

Дозвільні відносини в екологічній сфері у своїй докторській дисертації детально аналізувала представник науки екологічного права Н.Р. Кобецька. Аналіз здійснювався із використанням правового інструментарію екологічного й адміністративного права; учена констатувала, що «дозвільна система у сфері використання природних ресурсів є проявом дозвільної системи в широкому розумінні, має адміністративно-правову природу, є різновидом адміністративно-правових режимів» [3, с. 347, 198]. Вона не досліджувала категорію дозвільних відносин, їхні ознаки; вона визначила особливості дозвільної системи у сфері використання природних ресурсів, особливості природоресурсових дозволів як адміністративних актів [3, с. 111—114, 133—149], тобто аналізувала адміністративно-правовий аспект відповідних правовідносин.

Достатньо детально з адміністративно-правової точки зору питання про так звану дозвільну діяльність в екологічній сфері розробляли дослідники-адміністративісти М.М. Романяк [13] і О.В. Джафарова [14]. Вони розглядають дозвільну діяльність в екологічній сфері як різновид адміністративної діяльності органів

виконавчої влади (що є одним із способів забезпечення екологічної безпеки), а дозвільні відносини — як різновид адміністративних відносин.

В адміністративно-правовій літературі усталюється думка, що дозвільна діяльність в екологічній сфері є предметом адміністративно-правового регулювання. Так, М.М. Романяк визначає предметом дозвільної діяльності та об'єктом адміністративно-правового регулювання ті види господарської діяльності, що несуть загрозу навколишньому середовищу, і підкреслює, що дозвільна діяльність є передумовою формування безпечного навколишнього середовища [15, с. 433—435]. Зокрема, він відносить до предмета адміністративно-правового регулювання: пошук (розвідку) корисних копалин та їх видобування; використання природних ресурсів; забезпечення радіаційної безпеки; поводження з відходами, небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами; спеціальне використання об'єктів рослинного і тваринного світу; сертифікацію екологічних аудиторів [13, с. 16]. Загалом ідея про адміністративно-правову природу дозвільних відносин у сфері екології є панівною в науковій літературі.

Постановка завдання. Господарський кодекс України (ГК; ч. 1 ст. 4) виключає з предмета регулювання земельні, лісові та водні відносини, відносини з використання й охорони рослинного й тваринного світу, територій та об'єктів природно-заповідного фонду, атмосферного повітря. У коментарі до ГК це пояснюють загальносоціальним значенням об'єктів таких відносин, для яких законодавством встановлюється спеціальний правовий режим [16, с. 21]. Однак, як зазначає О.В. Шаповалова, режими господарського використання природних ресурсів (з однієї сторони) і режим відтворення довкілля (з іншої), частиною якого є природоохоронна функція, щільно перетинаються [17, с. 35]. «Численні прояви бізнесу відбуваються в межах господарського правопорядку. Тому стан його охорони і захисту вказує, наскільки слід модернізувати господарське законодавство, аби воно виконувало свою допоміжну роль в забезпеченні вимог сталого розвитку» [18]. Учена вважає, що проблематика сталого розвитку стосується господарсько-правових засобів. На її думку, саме вони мають своїм завданням утримання

цілісності правової регламентації найважливіших економічних діянь, пов'язаних із господарським використанням природних ресурсів та забезпеченням соціальної спрямованості природокористування [17, с. 26].

З огляду на цитовані вище положення ч. 1 ст. 4 ГК постає питання про те, чи можна віднести дозвільні відносини у сфері господарювання до числа відносин з охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, про які йде мова у цій правовій нормі, та відповідно — чи не виключаються вони повністю зі сфери господарсько-правового регулювання. Тому нашим завданням є дослідити правову природу дозвільних відносин у галузі екології та роль норм господарського й екологічного права у їхньому регулюванні. *Дозвільними відносинами у сфері екології* ми називаємо ті суспільні відносини, які виникають у зв'язку з видачею, анулюванням, переоформленням документів дозвільного характеру, що засвідчують право суб'єктів господарювання на здійснення господарських дій / діяльності з використання природних ресурсів, а також тих дій / діяльності, які містять ризики порушення екологічної безпеки. При цьому ми виходимо з того, що документи дозвільного характеру у сфері екології поділяються на дві великі групи. До першої групи дозвільних документів (так званих природо-ресурсових дозволів) належать документи, які засвідчують право суб'єктів господарювання використовувати ділянки надр, водойми, об'єкти рослинного й тваринного світу та інші складові довкілля шляхом їх експлуатації (вилучення корисних властивостей) з метою отримання прибутку (наприклад, лісові й лісорубні квитки, дозволи на спеціальне використання об'єктів тваринного й рослинного світу). До другої групи належать документи, що засвідчують можливість суб'єктів господарювання здійснювати певний негативний або потенційно негативний вплив на навколишнє природне середовище (його складові) у процесі господарської діяльності (наприклад дозвіл на здійснення викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря, на транскордонне перевезення небезпечних відходів). Механізм видачі й анулювання другої групи дозволів спрямовано на захист довкілля та середовища життєдіяльності людини від різних видів екологічних небезпек. Також виокремлюють-

ся дозвільні документи, видача яких пов'язана із забезпеченням збереження об'єктів рослинного і тваринного світу шляхом контролю за окремими операціями із об'єктами / компонентами довкілля. Таких документів небагато, вони «не вписуються» у вказаний поділ дозвільних документів; це, зокрема, дозвіл на проведення наукових експериментів над тваринами та деякі інші документи.

Результати дослідження. У науковій літературі справедливо стверджується, що правовий вплив на поведінку учасників відносин з господарського використання природних ресурсів здійснюється нормами господарського, цивільного, гірничого, лісового, земельного, адміністративного, екологічного та інших галузей законодавства [9, с. 47; 10, с. 386]. Для того, щоби визначитись зі сферою дії норм господарського права в екологічній сфері та норм екологічного права у сфері використання природних ресурсів, треба насамперед окреслити межі правового регулювання цих галузей права.

Питання про поняття і предмет екологічного права — однієї з наймолодших галузей права — не мають однозначного вирішення у спеціальній правовій літературі. Деякі вчені доводять, що самостійними галузями права з різними предметами правового регулювання є екологічне та природоресурсове право [19, с. 546—557; 20]. Екологічне право визначають як галузь права, сукупність еколого-правових норм, що регулюють суспільні екологічні відносини з метою забезпечення раціонального природокористування, забезпечення екологічної безпеки, охорони життя й здоров'я громадян, захисту їх екологічних прав [19, с. 517]. Природоресурсове право — це сукупність правових норм, які регулюють поресурсові відносини у сфері взаємодії людини й суспільства з природним середовищем у цілях забезпечення раціонального й ефективного використання природних об'єктів і їхніх ресурсів, а також забезпечення їх охорони й відновлення в інтересах людей [19, с. 550]. Більшість учених розглядають природоресурсове право як складову екологічного права [3, с. 71—72].

Учені дискутують з приводу того, чи є екологічне право фундаментальною (самостійною) галуззю права [21; 22], чи це комплексна галузь, що регулює такі види екологічних відносин: природоресурсові, природоохоронні,

антропоохоронні [2, с. 23; 23; 24, с. 7—9; 25, с. 14]. Останньої точки зору дотримується більшість учених галузі, зокрема, високоавторитетна Київська школа екологічного права [19, с. 517, 550]. А розвиток природоресурсового права призводить до тверджень про формування фауністичного, флористичного та інших ресурсових галузей права [19, с. 549].

Н.Р. Кобецька висловила думку, що «в сучасних умовах інститут *права спеціального природокористування* трансформується в *комплексний міжгалузевий інститут* використання природних ресурсів (у рамках екологічного права) як сукупність норм різних галузей права (екологічного, господарського, цивільного, адміністративного), що регулюють процес експлуатації корисних властивостей природних об'єктів з метою отримання економічної вигоди, при пріоритеті та строгому дотриманні екологічного публічного імперативу, який полягає в підтриманні безпечного навколишнього природного середовища, у справедливому розподілі благ, отриманих від використання природних ресурсів і збалансованих до потреб економічного і соціального розвитку» [3, с. 84—85]. На комплексність галузі екологічного права та врегулювання екологічних відносин нормами різних галузей права вказує також К.А. Рябець [2, с. 20].

З позицією зазначених учених можна погодитись. Законодавчою реальністю є закріплення загальних положень (у тому числі правових засад) про використання природних ресурсів у сфері господарювання та загальних вимог до охорони навколишнього природного середовища у процесі здійснення господарської діяльності в ГК України (гл. 16, ст. 411, 413). Однак деталізовані відповідні положення у нормах природоресурсових та природоохоронних законів і кодексів. Правовий режим природних ресурсів вимагає застосування інститутів права власності, обмежених речових прав, правових інструментів цивільного й господарського договору, закріплення повноважень органів державної влади і місцевого самоврядування з використання й розпорядження природними ресурсами, а також інших правових інструментів і механізмів, напрацьованих суміжними з екологічним правом галузями права. Видається, що й дозвільний механізм у сфері екології було запозиченого з норм інших галузей права.

Предметом правового регулювання екологічного права традиційно визначають суспільні відносини з раціонального використання об'єктів природного походження, а також охорони й відтворення природних об'єктів, забезпечення екологічної безпеки (природо-ресурсові, природоохоронні й антропоохоронні правовідносини) (тобто суспільні відносини в галузі взаємодії суспільства й навколишнього середовища) [2, с. 22, 23; 19, с. 520]. Екологічному праву, як комплексній галузі права, притаманне поєднання методів правового регулювання — адміністративно-правового і цивільно-правового; специфічними є методи еколого-експертних оцінок, еколого-соціальних обтяжень, ініціативи тощо [3, с. 40; 19, с. 521].

Питання *правової природи дозвільних відносин, які складаються відносно права на використання природних ресурсів*, вирішується в екологічно-правовій літературі таким чином:

1. Вони визначаються як різновид процедурних природоресурсових відносин [19, с. 548]. Природоресурсовими є відносини із закріплення права власності на природні об'єкти і надання їх у використання, здійснення природокористування, вилучення об'єктів природи з використання чи обмеження або заборони використання ресурсів, відновлення використаних чи деградованих природних об'єктів тощо [19, с. 548]. Однак викладена вище наукова позиція детально не обґрунтована й загалом є достатньо побіжною у цитованій науковій праці.

У науці екологічного права окремі дослідники виділяють підгалузь еколого-процесуального права, до предмету якого належать і відносини щодо розподілу та перерозподілу природних ресурсів (зокрема відносини, спрямовані на виникнення, зміну чи припинення у природокористувачів прав використання природних ресурсів) [24, с. 12, 146]. Відносини щодо набуття відповідних прав суб'єктами господарювання розглядаються ними суто з процесуальної точки зору.

Варто відмітити, що оскільки дозвільні документи в екологічній сфері видаються не тільки на використання природних ресурсів, а й на здійснення інших дій, які впливають на довкілля, то принаймні деякі групи дозвільних відносин у цій сфері не можна визначати як природоресурсові.

2. Дослідник І.Л. Радик вважає, що правові норми, які регулюють суспільні відносини у сфері ліцензування діяльності з використання природних ресурсів та охорони довкілля, формують один із самостійних інститутів екологічного права — інститут екологічного ліцензування, який повинен входити як складова частина у комплексний інститут екологічного права — інститут права природокористування [26, с. 6].

3. Дещо неоднозначною є позиція Н.Р. Коবেцької. Вона вказує, що природоресурсові дозволи є елементами *адміністративно-правового режиму* регулювання охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів; «дозволи є засобом прямого адміністративного впливу на суб'єкта відповідних відносин»; «об'єктом дозвільних відносин у сфері використання природних ресурсів є дії щодо експлуатації корисних властивостей, ресурсних компонентів природних об'єктів (їх частин), тобто *процес природокористування*, а предметом виступають природні ресурси, частини природних об'єктів, їх корисні властивості» [3, с. 92—93, 83, 103]. Однак загалом вона констатує, що дозвільні процедури щодо використання природних ресурсів мають адміністративний характер, а дозвільна система має адміністративно-правову природу [3, с. 203, 198].

Отже, в науковій еколого-правовій літературі висловлюються думки, що дозвільні відносини у галузі екології є різновидом природоресурсових відносин або адміністративних. Значить, правове регулювання цих відносин має забезпечуватись нормами природоресурсового та адміністративного законодавства. Як уже зазначалось, фахівці у галузі господарського права О.П. Віхров [10, с. 394] і А.М. Бровдій [12, с. 81] стверджують про організаційно-правову природу відносин з отримання дозволів на користування надрами та здійснення вирубки лісів.

Деякі науковці вважають, що взаємодія природоресурсових та адміністративних відносин у галузі екології визначається повноваженнями органів щодо надання чи вилучення природних об'єктів, їх справедливого розподілу у суспільстві [19, с. 552]. Тобто у процесі реалізації повноважень органами державної влади і місцевого самоврядування в екологічній сфері адміністративні й природоресурсові відносини взаємодіють. Такі відносини не можуть

бути названі природоресурсовими загалом, як і адміністративними. Виходячи з цієї точки зору, відносини з приводу надання дозволів на користування об'єктами рослинного чи тваринного світу перебувають «на стику» адміністративних і природоресурсових (екологічних).

У попередніх роботах автором доводилась організаційно-правова природа дозвільних відносин, пов'язаних зі сферою господарювання [27]; рівною мірою відповідні висновки можуть бути застосовані до дозвільних відносин, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності у сфері природокористування (добувна галузь, лісова промисловість тощо). Тому автор вважає, що відносини, пов'язані із наданням дозвільних документів у сфері природокористування та охорони природи, не можна трактувати як адміністративні. Далі постає питання про те, як можна кваліфікувати відповідні дозвільні відносини: як організаційно-господарські чи природоресурсові.

Дослідники стверджують, що «сьогодні все частіше простежуються спроби перепідпорядкувати відносини, пов'язані з господарською (комерційною) експлуатацією природних ресурсів, господарському, а не екологічному (природоресурсному) праву» [3, с. 67]. Так, Б.Г. Розовський вказує на тенденцію до поглинання господарським правом природоресурсового права, на неспроможність ефективного регулювання відносин природокористування в рамках екологічного права; на його думку, господарське право стає базовим стосовно до аграрного, гірничого та ряду інших галузей права [7, с. 64; 28, с. 190—191]. Учений визначає таку формулу взаємодії господарського й екологічного права: господарське право регламентує економічні умови ефективності природоохоронної діяльності за критерієм досягнення оптимального соціально-економічного ефекту [7, с. 73].

В.В. Філатова також вважає пріоритетними для регулювання гірничих відносин норми господарського права, в арсеналі якого використовується одночасно кілька методів правового регулювання [29, с. 81]. Аналогічну позицію займає О.В. Шаповалова. На її думку, техніко-юридичні особливості ГК України дозволяють застосовувати комплекс запобіжних інструментів у процесі використання підприємцями природних ресурсів, на що не

здатні правові засоби інших галузей права [5, с. 14]. Учена підкреслює важливість міжгалузевої гармонізації на основі ГК України норм, які регулюють господарське використання природних ресурсів, важливість екологізації правових засад господарювання [5, с. 16—18]. Вона вважає важливими для правового режиму природних ресурсів у сфері господарювання норми ГК щодо ефективного та економного використання природних ресурсів (ч. 1 ст. 153 ГК) [9, с. 49]. Дійсно, цю правову норму та правила ст. 151 ГК про використання природних ресурсів на праві користування можна розглядати як базові засади надання дозволів на використання природних ресурсів.

Схвальні відгуки в науковій літературі отримує підхід до викладання господарського права, у рамках якого питання раціонального використання природних ресурсів розглядаються у темах про особливості господарської діяльності в окремих галузях економіки [30; 31]. Як зазначає Г.Д. Джумагельдієва, за такого підходу природоресурсовий блок стає невід'ємним елементом загального механізму правового регулювання господарської діяльності в конкретній сфері (добувній промисловості, електроенергетиці, металургійній промисловості, будівельній та аграрній діяльності тощо) [8]. У дореволюційній літературі з поліцейського права окремим розділом як складові цієї галузі розглядалися відносини в різних галузях господарської діяльності (зокрема у землеробстві і видобувній промисловості: гірничій справі, скотарстві, лісовому господарстві, риболовстві, мисливстві [32, с. 116—175].

А.Г. Бобкова запропонувала концепцію господарсько-правового забезпечення використання природних ресурсів [33, с. 26—28]. Г.Д. Джумагельдієва розглядає природокористування як природоресурсний аспект господарської діяльності. Вона визнає майновими відносини у сфері природокористування між суб'єктами господарювання, останніми та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, і робить висновок, що ГК і природоресурсові кодекси співвідносяться як акти загального і спеціального регулювання [8].

Учений-адміністративіст М.М. Романяк вказує, що принципи дозвільної діяльності у сфері екологічної безпеки повинні відповідати за змістом принципам державного регулювання господарської діяльності, а їхня ре-

алізація повинна сприяти розвитку підприємництва [34, с. 465].

На думку Н.Р. Кобецької, категоричність висловлювань щодо пріоритетності господарсько-правових засобів у правовому регулюванні природоресурсових відносин не може бути прийнятною: «ГК не здатен повною мірою врегулювати складні за своїм характером відносини, що складаються з використання природних ресурсів» [3, с. 68]. За позицією вченої, особливості природних об'єктів і ресурсів визначають їх особливий правовий режим використання (у тому числі господарського), що має бути забезпечений у рамках екологічного права природоресурсним законодавством. Правові норми інших галузей повинні бути органічно введені в еколого-правовий режим природних ресурсів за пріоритетності норм природоохоронного характеру [3, с. 40, 70—71; 35, с. 632]. На взаємний вплив екологічного та неприродоресурсових галузей права вказує А.І. Черемнова [19, с. 526]; останні з названих галузей права є базовими для формування норм екологічного права, водночас норми екологічного права є основою екологізації інших галузей права, пов'язаних зі сферою взаємодії суспільства й природи.

У своїй більшості науковці галузі екологічного права ігнорують ГК України та й загалом норми господарського законодавства як джерело правового регулювання відносин у сфері екології. Показовою тут може бути позиція авторів узагальнювальних статей про екологічне право у виданнях фундаментального характеру [19, с. 527, 554] або підручників, які навіть не виокремлюють ГК у системі джерел екологічного (природоресурсового) права [36; 37; 38]. Ці дослідники вказують на природоресурсові кодекси як на головні джерела природоресурсового права [19, с. 554]. Така позиція може бути обумовленою і позицією законодавця, який визначив відповідний пріоритет (ст. 3 Земельного кодексу, ст. 3 Кодексу про надра та інші). Один із небагатьох винятків — позиція Н.Р. Кобецької, яка вказує навіть на певну практичну значущість господарсько-правових норм для сфери природокористування, зокрема таких правових засобів, як ліцензування, господарські договірні конструкції, господарсько-правова відповідальність. «Важливе значення для пошуку оптимальної моделі використання природних ресурсів має

також положення ч. 1 ст. 5 [ГК]... у цій нормі продиктована об'єктивна необхідність збалансованого поєднання публічно-правових та приватно-правових засобів регулювання відносин, що складаються в процесі здійснення господарської діяльності, в тому числі й щодо використання природних ресурсів» [3, с. 49, 50].

Отже, у науковій літературі підкреслюється взаємний вплив норм екологічного й господарського права у процесі правового регулювання. З такою позицією можна погодитись, оскільки в економічних реаліях достатньо часто суспільні відносини переплітаються і не існують лише як екологічні або господарські. Відносини щодо безпосереднього здійснення господарської діяльності є абсолютними господарськими відносинами. Відносини щодо видобування корисних копалин, розведення тварин у зоопарках чи діяльності мисливських господарств об'єктивно теж є господарськими відносинами, і використання в процесі господарської діяльності об'єктів тваринного світу чи надр як засобів виробництва не переводить їх в екологічні відносини (насамперед у силу змісту цих відносин). Логічним у такому випадку видається висновок про господарсько-правову природу відносин з отримання дозволів на використання природних ресурсів як засобів виробництва. Адже видача й анулювання дозвільних документів є засобом державного регулювання господарської діяльності.

У багатьох галузях економіки основними засобами виробництва є матеріальні речі, водночас у галузях надродкористування, водного господарства, ряді інших галузей економіки основними засобами виробництва є природні ресурси, окремі ділянки надр чи земельні ділянки. Однак роль дозволів — засобів державного впливу на діяльність суб'єктів господарювання — як у природоресурсових галузях економіки, так і в інших галузях є аналогічною. Отже, і відносини, які складаються стосовно отримання дозволів на господарські операції / господарську діяльність, мають аналогічний характер (правову природу) у різних галузях господарювання. Наприклад, відносини з отримання дозволу на експлуатацію об'єктів підвищеної небезпеки є господарськими відносинами, пов'язаними з набуттям права на здійснення господарських операцій, у процесі яких використовуються такі об'єкти. Ці відносини відрізняє від аналізованих до-

звільних відносин, фактично, лише предмет відносин — об'єкти підвищеної небезпеки. У решті випадків вказані дозвільні відносини та дозвільні відносини з отримання дозволу на використання об'єктів рослинного чи тваринного світу не розрізняються. Механізм їхнього правового регулювання є аналогічним, базується на основних актах дозвільного законодавства та спеціальних законодавчих актах у відповідних сферах регулювання; суб'єктний склад та об'єкт цих відносин є схожим (в обох випадках мова йде про отримання права на здійснення певних господарських операцій / господарської діяльності зацікавленими суб'єктами господарювання від уповноважених державних органів). Зрозуміло, що підстави видачі дозволів в описаних двох ситуаціях будуть різними. Видача дозволів у сфері екології передбачає доведення дозвільним органам як спроможності заявника здійснювати відповідні господарські операції, так і ужиття ним заходів щодо максимального забезпечення довкілля в процесі такої діяльності; водночас у процесі отримання дозволу на експлуатацію об'єктів підвищеної небезпеки заявник доводить дещо інші обставини. Але ж аналогічним чином відрізнятимуться й підстави видачі дозволів на розміщення зовнішньої реклами і дозволів на будівництво, висновків санітарно-епідеміологічної експертизи і дозвільних документів у сфері охорони культурної спадщини. Однак це не означає, що в кожному з цих випадків складаються відносини різної галузевої належності, різної правової природи. Загалом відносини з отримання дозволів на здійснення окремих господарських операцій або діяльності є різновидом господарських відносин, реалізація яких дозволяє перейти до власне здійснення відповідних господарських операцій (діяльності).

Для правової кваліфікації правовідносин значення має сукупність факторів: їхній зміст, суб'єктний склад, об'єкт та інші особливості. Права й обов'язки дозвільних органів і заявників у дозвільних відносинах є однаковими незалежно від їх предмета; вони пов'язані з обов'язком заявника довести спроможність безпечно для суспільства, навколишнього природного середовища здійснювати визначені види господарських операцій / діяльності та із зустрічним обов'язком дозвільного органу вчасно перевірити відповідну господарську

компетенцію заявника і надати йому право на здійснення відповідної господарської операції / діяльності (за наявності відповідних підстав). Процес підтвердження спроможності щодо господарської діяльності, яка може вплинути на довкілля, в окремих випадках може бути складнішим, ніж у разі підтвердження господарської компетенції здійснювати інші види господарської діяльності / господарських операцій (які не чинять безпосереднього впливу на довкілля і потребують отримання дозвільних документів з інших причин), однак зміст дозвільних відносин від цього не змінюється. Дозвільні процедури можуть різнитись залежно від видів дозволів, що є логічним з огляду на різноманітність господарських операцій / діяльності і вимог законодавства до організації таких операцій / діяльності. Проте правова природа і зміст дозвільних правовідносин від цього не змінюється.

Як зазначалось вище, на сьогоднішній день законодавцем сформовано нібито кілька «шарів» правового регулювання дозвільних відносин в екологічній сфері. Норми природоохоронних законів встановлюють обмеження (обтяження) природоохоронного характеру для користувачів природних ресурсів, громадян, підприємств та організацій, діяльність яких може впливати на довкілля, профільний закон у сфері дозвільної діяльності — засади правового регулювання відносин із видачі й анулювання дозвільних документів суб'єктам господарювання, а Закон України «Про адміністративні послуги» — процедурні правила взаємодії дозвільних органів і суб'єктів господарювання (як різновиду адміністративних послуг). Така ситуація може бути пояснена комплексним характером відповідних правовідносин, комплексністю галузей екологічного й господарського права. Як указував С.С. Алексєєв, у випадку з комплексними галузями права «ми зустрічаємось зі... свого роду подвоєнням структури права. Юридичні норми, які охоплюються профільною чи спеціальною галуззю, одночасно мають, так би мовити, «подвійну прописку» в іншій площині: в області господарства, морських перевезень... вони утворюють особливу спільноту — вторинне, комплексне утворення» [39, с. 213].

Відносини, пов'язані з використанням природних ресурсів та охороною довкілля, які виникають на стику правового впливу норм еко-

логічного й господарського права, у науці господарського права на сьогоднішній день є недостатньо розробленими. Зокрема, питання про об'єкт і предмет організаційно-господарських відносин, які складаються у добувній промисловості чи інших галузях економіки, що використовують природні ресурси, об'єкти рослинного й тваринного світу, інші складові довкілля як основні засоби чи об'єкти негативного впливу (лісова промисловість, діяльність звіринців тощо). У науковій літературі лише відстоювалася позиція про відмежування лісових і господарських відносин за предметом правового регулювання (у господарських відносинах — діяльність у сфері суспільного виробництва; у лісових — відносини з володіння, користування і розпорядження лісами) та об'єктом правового впливу (лісовий фонд (ліси, ділянки лісу, окремі види рослин або тварин), а також природні лісові ресурси — у лісових правовідносинах, лісогосподарська продукція — у господарських) [40, с. 13—14]. Загалом погоджуємось із таким твердженням, однак, на нашу думку, у процесі здійснення господарської діяльності з лісозаготівлі безпосереднім об'єктом впливу все ж таки є не готова лісогосподарська продукція, а дерева, окремі ділянки лісу. У процесі лісових рубок господарські дії підприємств прямо впливають на живу деревину, лісову рослинність, яка тільки після рубки перетворюється у лісогосподарську продукцію. Тому розмежувати господарські й екологічні відносини за предметом дещо складно; більшою мірою різниться об'єкт екологічних і господарських розносин. *Відмінність предметів* цих відносин у тому, що в екологічних відносинах довкілля та його складові стають об'єктами правової охорони або раціонального використання й відтворення, у той час як у *господарських відносинах вони є об'єктами впливу господарської діяльності*. Якщо господарська діяльність здійснюється на підставі природоресурсових дозволів, то такий вплив здійснюється з очевидною метою отримання прибутку від експлуатації природних об'єктів, які виступають об'єктом правової охорони в екологічних відносинах.

Аналогічною є мета підприємницької діяльності на підставі дозвільних документів щодо здійснення негативного впливу на довкілля (наприклад на здійснення викидів або скидів

забруднювальних речовин в атмосферне повітря / водойми).

Предметом дозвільних відносин в екологічній сфері все ж таки варто визнавати природні ресурси, ділянки надр чи лісів, природні водойми, інші елементи навколишнього природного середовища (повітря, флора, фауна, території й об'єкти природно-заповідного фонду тощо), навколишнє природне середовище в цілому. Адже у разі отримання дозволу на викиди забруднювальних речовин в атмосферне повітря скиди таких речовин у конкретні природні водойми чи лісозаготівлю на окремих лісових ділянках підприємство здобуває право впливати на певні складові довкілля. У результаті лісозаготівлі, збору лікарських трав заготовлений ліс чи зібрані рослини стають сировиною (товаром), однак вплив у процесі господарської діяльності здійснюється на природу та її компоненти.

Указаний предмет відносин не змінює сутність об'єкта аналізованої групи відносин як різновиду дозвільних відносин, основні права й обов'язки учасників таких дозвільних відносин тощо. *Об'єктом* аналізованих відносин при цьому є право здійснювати господарські операції / діяльність щодо видобування корисних копалин, іншої експлуатації природних ресурсів (природокористування) або щодо здійснення господарських операцій / діяльності, які справляють антропогенний вплив на навколишнє природне середовище. Діяльність з експлуатації природних ресурсів, яка здійснюється суб'єктами господарювання як вид їхньої статутної діяльності, є господарською діяльністю. У результаті взаємодії дозвільних органів і заявників в аналізованих правовідносинах останні здобувають аналогічні за змістом права, що й заявники у правовідносинах з приводу отримання інших дозволів (ветеринарних сертифікатів, експлуатаційних дозволів тощо). У цих правовідносинах заявники здобувають права на природокористування як вид господарської діяльності, однак ця обставина не впливає на основні характеристики дозвільних правовідносин і не перетворює їх на інший вид правовідносин. Зміст дозвільних правовідносин проаналізовано автором [41, с. 83—94], тому повторювати відповідні позиції не будемо.

У процесі реалізації господарських прав, наданих за дозволом, на відповідного суб'єкта

господарювання (заявника у дозвільних відносинах) покладається ряд еколого-правових обмежень (науковці зараховують до їх числа, зокрема, природоохоронні заборони та вимоги до господарської діяльності [42, с. 62]). Н.Р. Кобецька так характеризує обмеження: «Еколого-правові обмеження та екологічні вимоги... до користувачів природних ресурсів можуть бути закріплені у нормативно-правових актах різної галузевої приналежності... Так, у ст. 153 Господарського кодексу передбачено обов'язок суб'єктів господарювання здійснювати заходи щодо своєчасного відтворення і запобігання псуванню, забрудненню, засміченню та виснаженню природних ресурсів, не допускати зниження їх якості у процесі господарювання. Водночас, конкретизація таких обмежень міститься саме в рамках екологічного законодавства... Друга група загальних екологічних приписів... закріплена в розділах природноресурсових кодексів та законів під назвою «Охорона вод», «Охорона лісів», «Охорона надр» [3, с. 80–81]. Однак у наявності таких обмежень проявляється специфіка інших відносин — абсолютних відносин зі здійснення господарської діяльності, в процесі якої використовуються природні ресурси, але не дозвільних відносин. (Для порівняння зауважимо, що в аналогічних відносинах, які складаються з приводу здійснення будівництва на підставі дозвільних документів, заявник також повинен дотримуватись певних правил — будівельних правил, у відносинах з експлуатації об'єктів підвищеної небезпеки власник відповідного дозволу має дотримуватись спеціальних правил експлуатації такого роду об'єктів, правил техніки безпеки та охорони праці тощо).

Необхідність у спеціальному врегулюванні дозвільних відносин у сфері природокористування обумовлюється тим, що природні ресурси є власністю Українського народу, а тому для неї законодавчо встановлено особливий правовий режим. Елементом такого правового режиму виступає й порядок набуття права користування природними ресурсами. Що ж до дозволів у сфері охорони навколишнього природного середовища, то потреба обмежити негативний вплив на навколишнє природне середовище є основною причиною використання дозволу як засобу державного регулювання господарської діяльності. Оскільки дозвіл на

господарські дії зі здійснення впливу на навколишнє природне середовище є засобом, за допомогою якого держава прямо впливає на господарську діяльність підприємця, важко заперечити господарсько-правовий характер зв'язку між відповідними дозвільними органами та суб'єктом господарювання. Об'єктом державного впливу у відповідних правовідносинах стають господарські операції / діяльність суб'єкта господарювання (наприклад щодо виробництва хімічної або молочної продукції, у процесі якої відбувається здійснення викидів в атмосферу або скидів у водні об'єкти, розведення тварин у неволі). Відповідні дії / діяльність чи операції впливають на довкілля, але від того вони не втрачають свого господарського характеру. Тому дозвільний механізм регулювання цих дій чи операцій має господарсько-правову природу. Водночас екологічні обмеження, якими обумовлено видачу дозволів, законодавчо закріплені в актах екологічного законодавства.

Висновки. На нашу думку, зважаючи на різноманітність методів господарсько-правового регулювання, дозвільні відносини в екологічній сфері можуть бути достатньо вдало урегульовані за їхньої допомоги. Вичленовувати норми, які врегульовують ці відносини, із правової тканини законів у сфері охорони навколишнього природного середовища (водного, земельного, гірничого законодавства тощо) на сьогоднішній день не варто. У кінцевому рахунку, і екологічні, і господарські закони є комплексними нормативно-правовими актами. Лише за умови напрацювання узгодженої концепції господарсько-правового врегулювання дозвільних відносин у сфері екології та конкретних законопроектів можна вести мову про зміну наявного стану правового регулювання цих відносин. Зараз мова повинна йти скоріше про удосконалення відповідних норм галузевих законів у сфері екології, у яких варто деталізувати порядки видачі дозволів, як того вимагає ч. 1 ст. 4 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарювання».

Віднесення дозволів у сфері екології до числа інших дозволів у сфері господарювання є правильним рішенням законодавця. Воно дозволяє застосовувати до господарських відносин зі здійснення господарської діяльності у галузі природокористування та тієї, що справляє вплив на навколишнє природне середо-

вище, такі засоби державного регулювання, як видача й анулювання дозволу, відмова у видачі дозволу згідно із загальними правилами видачі документів дозвільного характеру. Оскільки у багатьох законах у галузі екології є прогалини щодо підстав відмови у видачі дозволів, строків видачі дозволів, підстав і порядку анулювання дозволів, застосування положень Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарювання» у дозвільних відносинах у галузі екології є позитивною обставиною для практики правозастосування.

Вважаємо, що запропоноване дослідження доводить господарсько-правову природу дозвільних відносин у сфері екології, а тому їхнє правове регулювання профільним Законом про дозвільну систему є логічним. Об'єктом аналізованих дозвільних відносин виступає право здійснювати господарські операції / діяльність щодо видобування корисних копалин, іншої експлуатації природних ресурсів (природокористування) або щодо здійснення господарських операцій / діяльності, які справляють антропогенний вплив на навколишнє природне середовище. Предметом дозвільних відносин в екологічній сфері варто визнавати природні ресурси, ділянки надр чи лісів, природні водойми, інші елементи навколишнього

природного середовища (повітря, флора, фауна, території та об'єкти природно-заповідного фонду тощо), навколишнє природне середовище в цілому. Відмінність предметів екологічних і дозвільних господарських відносин у тому, що в екологічних відносинах довілля і його складові виступають об'єктами правової охорони або раціонального використання й відтворення, у той час як у господарських відносинах вони є об'єктами впливу господарської діяльності.

Регулювання відносин з отримання дозволу на користування природними ресурсами або здійснення впливу на навколишнє природне середовище у частині правил видачі відповідних дозволів нормами господарського права, із застосуванням методів господарського права, не може завдати шкоди цілям правового регулювання таких відносин. Скоріше, таке правове регулювання може додати інші аспекти до їхнього правового режиму. Наприклад, перспективним вважаємо урегулювання в українському законодавстві відносин купівлі-продажу дозволів на здійснення викидів в атмосферу, скидів у водойми. У зарубіжній науковій літературі питання торгівлі такими дозволами перебуває у центрі наукової дискусії в останні роки, його варто дослідити у майбутньому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баб'як О.С., Біленчук П.Д., Чирва О.Ю. Екологічне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2000. 216 с.
2. Рябець К.А. Екологічне право України: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 438 с.
3. Кобецька Н.Р. Дозвільне та договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2016. 418 с.
4. Мамогов В.К. Посилити вплив академічної науки на формування економічного законодавства. *Вісник Національної академії наук України*. 2012. № 7. С. 26—31.
5. Шаповалова О.В. Адаптація господарського законодавства до вимог сталого розвитку: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2007. 35 с.
6. Бобкова А.Г. Правове забезпечення рекреаційної діяльності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04; 12.00.06. Київ, 2001. 34 с.
7. Розовский Б.Г. Король жив. Но нуждается в лечении. Чернигов: Десна Полиграф, 2017. 232 с.
8. Джумагельдиева Г.Д. Хозяйственное использование природных ресурсов в структуре правовых учебных дисциплин. *Вісник Донецького національного університету*. 2012. № 2. С. 35—41.
9. Шаповалова О.В. Цільова функція правового режиму господарського використання природних ресурсів. *Право України*. 2005. № 10. С. 46—51.
10. Віхров О.П. Організаційно-господарські правовідносини. Київ: Слово, 2008. 512 с.
11. Шаповалова О.В. Правове забезпечення підтримки і розвитку господарювання. Луганськ: Вид-во Східноукр. ун-ту, 2004. 280 с.
12. Бровдій А.М. Особливості організаційно-господарських правовідносин за участю підприємств лісового господарства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2012. № 4 (11). С. 75—85.
13. Ромanyak М.М. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності у сфері забезпечення екологічної безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2010. 18 с.
14. Джафарова О.В. Дозвільна діяльність у сфері забезпечення екологічної безпеки: правові форми та їх види. *Право і безпека*. 2010. № 5 (37). С. 66—71.

15. Романяк М.М. До питання про визначення предмету дозвільної діяльності в екологічній сфері. *Форум права*. 2008. № 3. С. 433—436.
16. Хозяйственный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. Под общ. ред. А.Г. Бобковой. Харьков: Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н.Н., 2008. 1296 с.
17. Шаповалова О.В. Адаптація господарського законодавства до вимог ЄС щодо сталого розвитку. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*: зб. наук. пр. 2016. № 32. С. 25—40.
18. Шаповалова О.В. Аналітичні засади екологізації прав суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2007. № 10. С. 191—197.
19. Введение в украинское право. Под общ. ред. С.В. Кивалова, Ю.Н. Оборотова. 2-е изд., перераб. и доп. Одесса: Юридична література, 2009. 768 с.
20. Петров В.В. Экологическое право России: Учебник. Москва: Бек, 1995. 557 с.
21. Экологическое право Украины: учеб. пособ. Под ред. А.П. Гетьмана и М.В. Шульги. Харьков: Одиссей, 2007. 463 с.
22. Шульга М.В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. Харьков: Консум, 1998.
23. Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій: навч. посіб. Київ: Вентурі, 1996. 207 с.
24. Гетьман А.П. Вступ до теорії еколого-процесуального права України: навч. посіб. Харків: Основа, 1998. 208 с.
25. Гвоздик П. Механізм узгодження норм екологічного законодавства з нормами інших галузей законодавства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 92. С. 13—15.
26. Радик І.Л. Правові проблеми екологічного ліцензування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2001. 17 с.
27. Апанасенко К.І. Окремі теоретичні питання організаційно-господарських відносин (на прикладі дозвільних відносин у сфері господарювання). *Економіка та право*. 2016. № 3. С. 121—133. doi: <https://doi.org/10.15407/есonlaw.2016.03.121>
28. Розовский Б.Г. «Северный полюс» экологического права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2012. № 1. С. 188—200.
29. Філатова В.К. Правові засади геологічного вивчення надр в Україні: монографія. Харків: ФІНН, 2011. 144 с.
30. Віхров О.П. Господарське право. Спеціальна частина: навч. посібник. Київ: Слово, 2004. 344 с.
31. Господарське право: підручник: у 2 ч. Ч. 2. За заг. ред. В.Ф. Опришка та Н.С. Хатнюк. Київ: КНЕУ, 2011. 501 с.
32. Бунге Н. Полицейское право. Введение в государственное благоустройство. Том 1. Киев: Университетская типография, 1873. 355 с.
33. Бобкова А.Г. Правове забезпечення використання природних ресурсів у сфері господарювання. Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи: зб. матеріалів круглого столу, 30—31 жовтня 2015 р. За заг. ред. М.В. Шульги. Харків: Оберіг, 2015. С. 26—28.
34. Романяк М.М. Принципи дозвільної діяльності у сфері екологічної безпеки. *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. пр. 2008. № 2 (34). С. 459—465.
35. Кобецька Н.Р. Комплексний характер правового регулювання використання природних ресурсів. *Evropský politický a právní diskurz*. 2014. Svazek 1. 6. vydání. С. 629—636.
36. Хвесик М.А., Горбач Л.М., Кулаковський Ю.П. Економіко-правове регулювання природокористування. Київ: Кондор, 2009. 524 с.
37. Комарницький В.М., Шевченко В.І., Єлькін С.В. Екологічне право: навч. посіб. 3-тє вид. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 224 с.
38. Екологічне право: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. За ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 432 с.
39. Проблемы теории государства и права: ученик. Под ред. С.С. Алексеева. Москва: Юрид. лит., 1987. 448 с.
40. Бровдій А.М. Господарсько-правове забезпечення діяльності державних підприємств лісового сектора економіки України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Харків, 2015. 20 с.
41. Апанасенко К.І. Про господарську компетенцію окремих учасників дозвільних правовідносин у сфері господарської діяльності. *Розумовські зустрічі*: зб. наук. пр. Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2016. Вип. 3. С. 20.
42. Васильева М.И. О методах, средствах и способах правового регулирования экологических отношений. *Экологическое право*. 2009. № 2/3. С. 56—67.

Надійшла 07.06.2018

REFERENCES

1. Babiak O.S., Bilenchuk P.D., Chyrva O.Iu. Ekolohichne pravo Ukrainy: navch. posib. Kyiv: Atika, 2000. 216 s. [in Ukrainian].
2. Riabets K.A. Ekolohichne pravo Ukrainy: navch. posib. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2009. 438 s. [in Ukrainian].
3. Kobetska N.R. Dozvilne ta dohovirne rehuliuвання vykorystannia pryrodnykh resursiv v Ukraini: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.06. Kyiv, 2016. 418 s. [in Ukrainian].
4. Mamutov V.K. Poslyty vplyv akademichnoi nauky na formuvannia ekonomichnoho zakonodavstva. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*. 2012. No. 7. S. 26—31 [in Ukrainian].

5. Shapovalova O.V. Adaptatsiia hospodarskoho zakonodavstva do vymoh staloho rozvytku: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.04. Donetsk, 2007. 35 s. [in Ukrainian].
6. Bobkova A.H. Pravove zabezpechennia rekreatsinoi diialnosti: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.04; 12.00.06. Kyiv, 2001. 34 s. [in Ukrainian].
7. Rozovskiy B.H. Korol zhyv. No nuzhdaetsia v lecheny. Chernyov: Desna Polyhraf, 2017. 232 s. [in Russian].
8. Dzhamaheldyeva H.D. Hozjajstvennoe ispol'zovanie prirodnih resursov v strukture pravovyh uchebnyh disciplin. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu*. 2012. No. 2. S. 35-41 [in Russian].
9. Shapovalova O.V. Tsilova funktsiia pravovoho rezhymu hospodarskoho vykorystannia pryrodnykh resursiv. *Pravo Ukrainy*. 2005. No. 10. S. 46-51. [in Ukrainian].
10. Vikhrov O.P. Orhanizatsiino-hospodarski pravovidnosyny: monohrafiia. Kyiv: Slovo, 2008. 512 s. [in Ukrainian].
11. Shapovalova O.V. Pravove zabezpechennia pidtrymky i rozvytku hospodariuvannia. Luhansk: Vyd-vo Shidnoukr. nats. un-tu, 2004. 280 s. [in Ukrainian].
12. Brovdii A.M. Osoblyvosti orhanizatsiino-hospodarskykh pravovidnosyn za uchastiu pidpriemstv lisovoho hospodarstva. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. 2012. No. 4 (11). S. 75-85. [in Ukrainian].
13. Romaniak M.M. Administratyvno-pravovi zasady dozvilnoi diialnosti u sferi zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Irpin, 2010. 18 s. [in Ukrainian].
14. Dzhafarova O.V. Dozvilna diialnist u sferi zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky: pravovi formy ta yikh vydy. *Pravo i bezpeka*. 2010. No. 5 (37). S. 66-71. [in Ukrainian].
15. Romaniak M.M. Do pytannia pro vyznachennia predmetu dozvilnoi diialnosti v ekolohichnii sferi. *Forum prava*. 2008. No. 3. S. 433-436. [in Ukrainian].
16. Hozjajstvennyj kodeks Ukrainy: Nauchno-prakticheskij kommentarij. Pod obshh. red. A.G. Bobkovej. Har'kov: Izdatel' FL-P Vapnjarchuk N.N., 2008. 1296 s. [in Russian].
17. Shapovalova O.V. Adaptatsiia hospodarskoho zakonodavstva do vymoh YeS shchodo staloho rozvytku. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*: zb. nauk. pr. 2016. No. 32. S. 25-40. [in Ukrainian].
18. Shapovalova O.V. Analitychni zasady ekolohizatsii prav subiektiv hospodariuvannia. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*. 2007. No. 10. S. 191-197. [in Ukrainian].
19. Vvedenie v ukrainskoe pravo. Pod obshh. red. S.V. Kivalova, Ju.N. Oborotova. 2-e izd., pererab. i dop. Odessa: Juridichna literatura, 2009. 768 s.
20. Petrov V.V. Jekologicheskoe pravo Rossii: Uchebnik. M.: Bek, 1995. 557 s. [in Russian].
21. Jekologicheskoe pravo Ukrainy: ucheb. posob. Pod red. A.P. Get'mana i M.V. Shul'gi. Har'kov: Odissej, 2007. 463 s. [in Russian].
22. Shul'ga M.V. Aktual'nye pravovye problemy zemel'nyh otnoshenij v sovremennyh uslovijah. Har'kov: Konsum, 1998 [in Russian].
23. Andreitsev V.I. Ekolohichne pravo: Kurs lektsii: navch. posib. Kyiv: Venturi, 1996. 207 s. [in Ukrainian].
24. Hetman A.P. Vstup do teorii ekoloho-protsesualnoho prava Ukrainy: navch. posib. Harkiv.: Osnova, 1998. 208 s. [in Ukrainian].
25. Hvozdyk P. Mekhanizm uzghodzhennia norm ekolohichnoho zakonodavstva z normamy inshykh haluzei zakonodavstva. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky*. 2012. Vyp. 92. S. 13-15. [in Ukrainian].
26. Radyk I.L. Pravovi problemy ekolohichnoho litsenzuvannia. Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.06. Harkiv, 2001. 17 s. [in Ukrainian].
27. Apanasenko K.I. Okremi teoretychni pytannia orhanizatsiino-hospodarskykh vidnosyn (na prykladi dozvilnykh vidnosyn u sferi hospodariuvannia). *Ekonomika ta pravo*. 2016. No. 3. C. 121-133. doi: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2016.03.121> [in Ukrainian].
28. Rozovskij B.G. «Severnyj poljus» jekologicheskogo prava. *Visnik Lugans'kogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav im. E.O. Didorenka*. 2012. No. 1. S. 188-200 [in Russian].
29. Filatova V.K. Pravovi zasady heolohichnoho vyvchennia nadr v Ukraini: monohrafiia. Harkiv: FINN, 2011. 144 s. [in Ukrainian].
30. Vikhrov O.P. Hospodarske pravo. Spetsialna chastyna: navch. posibnyk. Kyiv: Slovo, 2004. 344 s. [in Ukrainian].
31. Hospodarske pravo: pidruchnyk: u 2 ch. Ch. 2. Za zah. red. V.F. Opryshka ta N.S. Khatniuk. Kyiv: KNEU, 2011. 501 s. [in Ukrainian].
32. Bunge N. Policejskoe pravo. Vvedenie v gosudarstvennoe blagoustrojstvo. Tom 1. Kiev: Universitetskaja tipografija, 1873. 355 s. [in Russian].
33. Bobkova A.H. Pravove zabezpechennia vykorystannia pryrodnykh resursiv u sferi hospodariuvannia. Pryrodoresursne pravo v systemi prava Ukrainy: istoriia, sohodennia, perspektyvy: zb. materialiv kruhloho stolu, 30—31 zhovtnia 2015 r. Za zah. red. M.V. Shulhy. Harkiv: Oberih, 2015. S. 26-28 [in Ukrainian].
34. Romaniak M.M. Pryntsyepy dozvilnoi diialnosti u sferi ekolohichnoi bezpeky. *Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnia*: zb. nauk. pr. 2008. No. 2 (34). S. 459-465 [in Ukrainian].
35. Kobetska N.R. Kompleksnyi kharakter pravovoho rehuliuвання vykorystannia pryrodnykh resursiv. *Evropský politický a právní diskurz*. 2014. Svazek 1. 6. vydání. S. 629-636 [in Ukrainian].

36. Khvesyk M.A., Horbach L.M., Kulakovskiy Yu.P. Ekonomiko-pravove rehuliuвання pryrodokorystuvannya: Kyiv. Kondor, 2009. 524 s. [in Ukrainian].
37. Komarnytskyi V.M., Shevchenko V.I., Yelkin S.V. Ekolohichne pravo: navch. posib. 3-tie vyd. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2006. 224 s. [in Ukrainian].
38. Ekolohichne pravo: pidruch. dlia stud. yuryd. spets. vyshch. navch. zakl. Za red. A.P. Hetmana. Harkiv: Pravo, 2014. 432 s. [in Ukrainian].
39. Problemy teorii gosudarstva i prava: uchebnyk. Pod red. S.S. Alekseeva. Moskva: Jurid. lit., 1987. 448 s. [in Russian].
40. Brovdii A.M. Hospodarsko-pravove zabezpechennia diialnosti derzhavnykh pidpriemstv lisovoho sektora ekonomiky Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.04. Harkiv, 2015. 20 s. [in Ukrainian].
41. Apanasenko K.I. Pro hospodarsku kompetentsiiu okremykh uchasnykh dozvilnykh pravovidnosyn u sferi hospodarskoi diialnosti. *Rozumovski zustrichi: zb. nauk. pr.* Chernihiv: Siverskyi tsentr pislidyplomnoi osvity, 2016. Vyp. 3. S. 20 [in Ukrainian].
42. Vasil'eva M.I. O metodah, sredstvakh i sposobakh pravovogo regulirovaniya jekologicheskikh otnoshenij. *Jekologicheskoe pravo.* 2009. No. 2/3. S. 56-67 [in Russian].

Received 26.07.2018

Е.И. Апанасенко

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

О ПРАВОВОЙ ПРИРОДЕ И ПРАВОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ РАЗРЕШИТЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ И ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

Проанализирована правовая природа разрешительных правоотношений в сфере экологии. Сделан вывод о хозяйственно-правовом характере этих правоотношений, определены их предмет и объект, проведено сравнение с другими разновидностями разрешительных правоотношений.

Ключевые слова: документ разрешительного характера, экология, природоресурсные разрешения, экологическая безопасность, разрешительные правоотношения.

K.I. Apanasenko

Chernihiv national university of technology, Chernihiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-2917-1255

ABOUT LEGAL NATURE AND LEGAL REGULATION OF THE PERMISSIVE RELATIONS IN A SPHERE OF THE NATURE MANAGEMENT AND PROTECTION OF AN ENVIRONMENT

There is a large list of permissive documents giving for a using of natural resources or for a negative (potentially negative) influence on the environment in the Ukrainian legislation. The legal regime of these documents is regulated in special way. Norms of ecological laws state environmental restrictions for users of natural resources, citizens, enterprises and organizations which activity could affect on the environment. The special law in a sphere of permissive relations state principles of the legal regulation of relations of giving and cancellation of permissive documents for the economic subjects. The Ukrainian law «On administrative services» regulates procedural rules about cooperation of the permissive organs and the economic subjects (as a kind of administrative services). So an actual question is a question about a legal nature of permissive relations in a sphere of ecology that is a main task of the article.

This question was not investigated in the economic legal literature in Ukraine. The dominant position of the scientists in a sphere of administrative law is that «permissive activity» in the ecological sphere is a subject for administrative law regulation. Scientists in a sphere of ecological law write about ecological law nature of this legal institute. The author concluded that such relations are economic legal relations, they are a kind of permissive relations in a sphere of economic activity.

The object of analyzed relations is a right to realize economic operations / work in a sphere of exploitation of natural resources or such activity that can make an anthropogenic affect on the environment. A subject of the permissive relations in ecological sphere is natural resources, elements of the environment and the whole environment. Difference between subjects of ecological relations and analyzed permissive relations is the next one. The environment and its components are the objects of the legal protection in the ecological relations but they are the objects of the economic activity's affects in the economic legal relations.

Keywords: permissive document, ecology, natural resource permits, ecological safety, permissive legal relations.